

ideologies and vision, the ability to promote and defend their interests and views. The characteristic of the main legal forms of interaction of civil society and the state, including: participation of civil society in the rule-making activities of the state, which ensured participation in the development and discussion of draft legal acts; participation of civil society in the enforcement of the state, which is provided by: sending full powers of state bodies, public control; participation of civil society in law of the state, which is provided by: the right to draw up reports on administrative offenses. It is determined that the interaction of civil society with public authorities is a key requirement for democracy and rule of law.

Key words: *institution, government, state, civil society, people's self-organization, democracy.*

Стаття надійшла 27 квітня 2015 р.

УДК 340.12

В. В. Новіков

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ РЕЛІГІЙНО-ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Проаналізовано історію розвитку релігійної ситуації в Україні. Зауважено, що за часи тоталітарного режиму серед населення насаджувалися атеїстичні погляди і молоде покоління виховувалося безбожним.

Встановлено, що духовне відродження української нації розпочалося з моменту проголошення незалежності України та характеризувалося збільшенням релігійних громад і легалізацією греко-католицької церкви. Взято до уваги складну поліконфесійну ситуацію в Україні і спроби з боку конфесій досягти єдності серед християнських церков. Наголошено на необхідності виправлення складної екуменічної ситуації в Україні за допомогою милосердя, віротерпимості та справедливого ставлення католиків і православних, а також на необхідності удосконалення законодавства, що регулює відносини релігійних організацій з державою і необхідності підтримки екуменічної ініціативи внутрішнього характеру.

Ключові слова: *релігійна ситуація, духовне відродження, релігійна громада, свобода віросповідання, поліконфесійна ситуація, екуменічна ситуація, капеланство.*

Постановка проблеми. Реалії сьогодення свідчать про збільшення впливу релігії на суспільне життя країни. Традиції релігії з отриманням незалежності України набули нового розвитку й отримали визнання більшості населення.

Історії не відомо жодного суспільства, жодного об'єднання людей, які б не потребували віри у світовий Абсолют, не прагнули підкорятись тій чи іншій надприродній силі. Обґрунтування моральної цінності релігійної віри відображається у людській свідомості. Релігія є священним регулятором стосунків між людьми, вносить у людську свідомість певні моральні принципи. За часи тоталітаризму нею повністю нехтували. Зі здобуттям незалежності широкого суспільного значення набуває питання про релігію як культурний феномен, про її значення для загальнокультурного поступу української спільноти, актуальною постає проблема розвитку релігійної ситуації в Україні, взаємин держави і церкви, впливу релігії на суспільство.

Актуальність цієї проблематики полягає у необхідності формулювання в країні таких умов, які б гарантували забезпечення кожній людині її природного невідчужуваного права – права на релігійну свободу, що перебуває у взаємозв'язку зі світоглядними основами буття людини, і наданні можливості практичної реалізації захисту права кожного на свободу світогляду.

Стан дослідження. Утвердження та функціонування релігії у суспільстві важко переоцінити. Сучасна українська держава зробила чимало для духовного відродження морального розвитку суспільства і задоволення релігійних потреб громадян. Держава стала на шлях гармонізації відносин із церквою, відродження релігії у суспільстві і забезпечення свободи світогляду. Цим питанням присвячували свої роботи науковці: О. А. Амбросімова, М. Ю. Бабій, С. М. Братусь, Г. О. Друзенко, Ю. В. Кривенко, Н. С. Кузнєцова, В. Ф. Піддубна, В. Д. Фучеджи, М. В. Лубська, Я. М. Шевченко, Л. В. Ярмол. Однак, незважаючи на широкий інтерес до цієї проблеми, не є дослідженою низка питань, пов'язаних із соціально-правовим аналізом міжконфесійних відносин і формування узагальненого правового обґрунтування їх рішень, що і є метою нашої розвідки.

Виклад основних положень. Як індивідуально-психологічне явище релігія ніколи не може зникнути в жодному суспільстві. Проте це не означає, що не можуть змінюватися, навіть докорінно, релігійні форми, символи та їх зміст. Вивчення ролі релігії в житті українців вимагає конкретного історичного підходу. Українцям властиве своє специфічне сприйняття й відображення у суспільно-історичній практиці ідеологічних постулатів та організаційних форм релігії. Упродовж своєї історії український народ зберіг традиції проектування релігії як засобу збереження власних і загальнолюдських, позитивних надбань: родинної моралі, виховання морально розвинутого молодого покоління, глибокої поваги до життя і прав інших людей, милосердя тощо.

Для більшості нашого народу завжди були чужими форми релігійної нетерпимості.

Ці глибинні споконвічні риси менталітету українського народу відобразились в ідейно-світоглядних трактуваннях ролі і місця релігії у суспільному житті.

Еволюція уявлень про релігію дає змогу говорити про наявність у стародавні часи настанови щодо обов'язкового дотримання релігійних традицій та обрядів, а також існування заперечень їх значення. Це свідчить про те, що на цих етапах суспільного розвитку формувались різні підходи щодо релігії, які пізніше були зафіксовані в поняттях свободи віросповідання.

Історію релігійного життя нашого народу доцільно поділити на 4 періоди: дохристиянський, християнський, період протистояння християн державному атеїзму і сучасний. Кожен із них має свої особливості, хоча часто між ними не було чітких меж [1, с. 27].

Розвиток релігійного життя нашого народу упродовж перших двох етапів був дуже складним і суперечливим, проте найтяжчим періодом були часи тоталітарного режиму, коли атеїзм став частиною державної ідеології, релігійний світогляд українського народу зазнав деградації. Через пропаганду і адміністративний тиск комуністична влада намагалась викоринити релігію зі свідомості українського народу. Серед населення насаджувались атеїстичні настрої, почуття страху, люди втрачали здатність до опору, а молоде покоління виховувалось в душі безбожництва. Загальновідомі найрізноманітніші засоби тиску на Церкву загалом і священників зокрема. Наприклад, у разі смерті священника на його місце не дозволяли призначати іншого або навмисно призначали таку людину (інколи навіть агента КДБ), яка викликала у віруючих відразу до Церкви [2, с. 149].

Важливо зазначити, що впродовж усього існування тоталітарного режиму в Україні відчувалася певна амбівалентність ставлення режиму до релігії загалом і наявність двох суперечливих тенденцій правового регулювання й релігійної політики КПРС, які визначали коливання радянської релігійної політики на різних її етапах та розходження щодо методів і темпів боротьби проти релігії, а також тактичного використання церкви для досягнення своїх стратегічних цілей.

З одного боку, це була основна позиція, характерна трактуванням релігії як ворожої комунізму ідеології та запереченням будь-якої співпраці держави й церкви. З іншого – це була тенденція, яка виникла з прагматичної орієнтації радянських органів управління, що ґрунтувалася на диференціації релігійних об'єднань залежно від ступеня їх готовності підтримувати або саботувати політичні заходи влади [3].

Ці тенденції визначали й суперечливість застосування правових норм щодо релігійної свободи напередодні здобуття народом України незалежності.

Початок демократично-правового регулювання відносин у сфері релігії в Україні визначається прийняттям 16 липня 1990 року «Декларації про державний суверенітет України». Цей документ став орієнтиром у розбудові країни як демократичної, правової держави, яка повинна піклуватися про неухильне дотримання прав і свобод людини, зокрема, права на свободу світогляду.

Історичний огляд дає змогу підійти безпосередньо до нинішнього релігійного становища в Україні загалом та міжконфесійних проблем зокрема. Після проголошення незалежності у духовному житті українського народу простежується поживлення. За останні роки в Україні було зареєстровано більше 15 тисяч релігійних громад і 23 565 релігійних організацій, причому динаміка збільшення їх кількості є високою. Серед них слід виокремити Українську Православну Церкву Київського патріархату (УПЦ КП), Українську Автокефальну Православну Церкву (УАПЦ) та Українську Православну Церкву (УПЦ). Найбільшою серед трьох православних юрисдикцій за кількістю релігійних організацій є УПЦ. З 1992 року кількість її громад зросла на 3017 одиниць (+55,1%) і становить 8490 парафій або 70,9% всіх православних громад України. З часу незалежності нашої держави УПЦ КП змінила свою географію (регіон поширення, впливу). Якщо на початок 1993 року Церква мала 87,3% громад в західному регіоні, то зараз Київський патріархат має майже третину своїх парафій в центральних областях і понад 12% у південно-східному регіоні. Мережа громад Української Автокефальної Православної Церкви упродовж останніх років зменшилася на 620 одиниць, здебільшого через зміну організаційного підпорядкування на користь Київського патріархату, насамперед в Івано-Франківській (-243), Львівській (-236) та Тернопільській (-113) областях.

З часу легалізації Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) відновила свою структуру і навіть перевищила довоєнний рівень. Основні події, пов'язані з відродженням, відбулися на початку 90-х років і мали інтенсивний характер. У 1989 році греко-католики заманіфестували своє прагнення до відродження рідної Церкви кількостотисячним походом до собору Святого Юра у Львові. З того часу починається новий період в історії УГКЦ (стрімке зростання після десятиліть підпілля): кількість парафій збільшилась із 138 напівлегальних осередків, що не мали права юридичної особи, до 2644 повноправних громад. За роки незалежності Церква розширила мережу громад своїх

віруючих і сьогодні має у своїй структурі митрополію, Києво-Вишгородський екзархат, 6 єпархій, у складі яких 3240 громад, 78 монастирів, 12 духовних навчальних закладів, 22 періодичні видання. Водночас, якщо на початок 1992 року Церква була представлена лише у 13 областях України та Києві, то сьогодні її громад немає лише в Кіровограді. Також, хоча УГКЦ є національною Церквою, але основна частина її віруючих зосереджена на заході України, більшість греко-католицьких громад знаходиться в Галичині та на Закарпатті, де вони становлять окрему Мукачівську єпархію, що не входить до складу УГКЦ, а підпорядковується безпосередньо Апостольській столиці.

Керівну ланку Римо-Католицької Церкви в Україні після надання Львівській архидієцезії статусу митрополії було остаточно визначено. З початку 1992 року Церква збільшила свою мережу на 320 одиниць і налічує 772 громади, 38 монастирів, 3 братства, 6 духовних навчальних закладів. Найвищі темпи розростання Римо-Католицької Церкви у Житомирській, Хмельницькій і Вінницькій областях.

Протестантизм в Україні представлений 33 напрямками, зокрема союзами і автономними громадами євангельських християн: баптистів (2072), християн віри євангельської – п'ятидесятників (1419), адвентистів сьомого дня (784), але вони налічують значно меншу кількість віруючих християн, ніж згадані Церкви. З початку 1992 року кількість громад протестантського спрямування збільшилась на 120%.

Згідно зі статистичними даними упродовж останніх 5 років зросла кількість релігійних громад, створених національними меншинами: 337 – мусульмани, 104 – громади Закарпатської (угорської) церкви, 143 – іудейські релігійні осередки, 41 – громади німецької євангелічно-лютеранської церкви, 16 – парафії вірменської апостольської та католицької церков. Також діють поодинокі парафії корейців, шведів та чехів.

Набули значного поширення нетрадиційні для України новітні течії. Кількість громад зросла з 83 до 1083, які належали до 48 напрямів. Відносно значну кількість громад мають: Новоапостольська Церква (52) та Церква Ісуса Христа святих останніх днів (мормони) (56), кількість громад товариства свідомості Крішні збільшилось на 10 одиниць, буддистів до 33 одиниць. Загалом 75% прихильників новітніх релігійних течій зосереджено в південно-східному регіоні України. В науці немає абсолютно однозначної відповіді на питання, що таке новітні релігійні рухи (НРР).

Слушними є твердження, що усі релігійні об'єднання будь-якої конфесійної орієнтації охоплюються поняттям «релігійні органі-

зації», що є абсолютно справедливою й демократичною нормою [4, с. 96].

З огляду соціології релігії, більшість новітніх релігій наділена виразними сектантськими ознаками. Зі суспільної позиції, феномен НРР майже не піддається узагальненню. Одні рухи конфронтують зі суспільством, інші – терплять його присутність як неминуче зло, а треті зовсім непогано з ним взаємодіють. Одні НРР мають серйозні проблеми з законом, інші підкреслено законотрусливі. Зрештою, для когось приєднання до НРР закінчується тяжкими наслідками, а для інших – відновленням душевної рівноваги і впевненості в собі [5, с. 11].

За даними соціологічних досліджень значна кількість громадян є атеїстами. Насаджуваний впродовж десятиліть компартійною владою атеїзм і нині протидіє духовному оздоровленню суспільства. Натомість, в останні 10 років простежується тенденція до поліпшення ситуації.

Зважаючи на поліконфесійну ситуацію нашої держави, закономірним є виникнення певних суперечностей і конфліктів між представниками різних конфесій. Безперечно, такі непорозуміння сприяють роз'єднанню і десуверенізації нашої держави. Особливе значення має єдність між греко-католиками і православними. Нині в нашому суспільстві широкої популярності набула абсолютно хибна думка про те, що православні і католики – це представники різних релігій і тому їх об'єднання є неможливим.

Зазначимо, що обидві конфесії сповідують єдину віру – християнство. Українці – греко-католики і православні – вірять у Бога, який створив світ, у Розп'яття і Воскресіння Ісуса Христа, визнають таїнства Святого Письма, дотримуються однакових основних постулатів релігії, а розбіжності стосуються в основному питань управління Церквою. Складно домовитись церковним керівникам, наприклад, про те, хто (представник православних чи греко-католиків) стане Вселенським патріархом, якщо єдності таки вдасться досягнути. Причому ці міжконфесійні конфлікти часто «розпалюються» певними політичними силами, які далекі від релігії, з метою протиставлення різних частин українського народу.

Упродовж століть були різні спроби досягнення єдності. Були намагання досягнути цієї мети різними шляхами, які залежно від політичної, історичної, богословської і духовної ситуації тих епох були і шляхами примирення. На жаль, жодному з цих зусиль не вдалося встановити повної єдності між Церквами Сходу і Заходу, а інколи вони навіть посилювали суперечності [6, с. 120]. Найболючішим ставало те, що місіонерська діяльність часто зводилась до спроби залучення

інших християн до своєї Церкви. Проте з часу всеправославних конференцій та II Ватиканського Собору оцінка значення Церкви як єдиної мети православними і католиками радикально змінила взаємовідносини між релігіями.

З таких міркувань Католицька і Православна Церкви визнають одна одну як церкви-сестри і наголошують на потребі в сучасному богословському діалозі задля досягнення повного взаєморозуміння. Водночас екуменічний рух (рух на об'єднання всіх церков християнської віри) часто наражається на різноманітні перешкоди. На нашу думку, основним стрижнем є те, що декларації та заяви, що приймаються на найвищому рівні, незавжди відповідають реальним релігійним настроям нашого суспільства, не враховують ситуацію на місцевому рівні.

Виправити надзвичайно складну екуменічну ситуацію, яка виникла в Україні, можна лише милосердям, справедливістю й віротерпимістю у ставленні католиків та православних між собою. Для того, щоб подолати усе, що провокує розділення і зневагу між церквами, потрібно всіма можливими методами шукати і налагоджувати конструктивний і ефективний міжконфесійний діалог. Для цього церквам необхідно інформувати одна одну про різні пастирські потреби, адже їхня мета – поширення віри, піднесення моральності українського суспільства.

Необхідно, щоб і православні, і католики зважали на релігійну свободу, тобто потрібно надавати віруючим і невіруючим можливість вільно висловлювати свої погляди і без жодного тиску вирішувати до якої спільноти вони належать.

Міжнародна змішана комісія з питань богословського діалогу між Католицькою і Православною Церквами пропонує керівникам усіх спільнот створити місцеві сумісні комісії або активно сприяти діяльності тих, які вже існують, щоб знаходити вирішення конкретних проблем і втілювати їх у атмосфері правди і любові, справедливості і миру. Якщо на місцевому рівні не можливо досягнути узгодження, то питання слід вирішувати змішаними комісіями вищого рівня [6, с. 124].

Недовіри легше позбутися, якщо обидві сторони засудять насьвітство там, де воно виявляється одною спільнотою проти іншої. Поглиблюючи прихильність віруючих щодо своєї церкви та її традицій, керівництво спільнот має завдання вчити їх уникати тиску, яким би він не був: фізичним, словесним чи моральним, а також всього, що може спричинити ненависть до інших віруючих та атеїстів і дотримуватися постулатів проголошених Конституцією України щодо права на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35).

Для майбутньої ефективної співпраці церков, слід особливо зважати на підготовку майбутніх священиків і тих осіб, які так чи інакше будуть залучені до просвітницької діяльності. Їхня освіта повинна бути спрямована на позитивне ставлення до інших церков та давати правдиве й цілісне знання історії релігії, що сприятиме уникненню використання історії для полеміки.

Окрім того, варто уникати того, щоб світській верхівці було доручено практичне вирішення проблем, які є між Церквами або місцевими спільнотами. Значною мірою це стосується володіння або повернення у власність церковного майна. Це повинно ґрунтуватися не лише на набутому досвіді або тих чи інших юридичних принципах, але й слід зважати на всю складність пастирської ситуації та місцеві обставини [6, с. 126].

Незважаючи на існуючі проблеми, Церква в Україні сьогодні є одним з небагатьох суспільних інститутів, який виокремлюється значною довірою громадян. Тому Церква повинна чітко та відкрито виражати свою позицію щодо процесів, що відбуваються в суспільстві.

Активізація релігійної діяльності Церкви і прихильність до неї значної частини населення ставить питання про ролі Церкви у формуванні моралі та свідомості молодого покоління українців, тобто реалізації виховної та освітньої функції. Результати соціального опитування свідчать, що більшість опитаних вважають себе віруючими людьми. Більше третини невіруючих хотіли б виховувати своїх дітей релігійними. Поза сумнівом, ця частина респондентів усвідомлює моральний вибір релігійної віри, її значення для встановлення гармонійних відносин між людьми [7, с. 11].

Церква зараз бере активну участь, особливо на локальному рівні, у моральному вихованні української молоді. При церквах створюються релігійні та біблійні гуртки, катехитичні школи, проводяться реколекції (духовні науки) для молоді. На Заході України від недовго було розпочате викладання нового предмету – християнська етика, на якому вивчають основні канони і принципи християнства.

Надаючи пріоритетне значення духовним цінностям, релігійне вчення вказує також на необхідність соціального та медичного захисту як основи гармонійного існування людини в суспільстві. Церковні організації постійно реалізують масштабні проекти з духовної і матеріальної опіки та допомоги в догляді за особами, що перебувають у закладах соціального захисту: будинках престарілих, центрах для самотніх, будинках для сиріт, дітей із фізичними та розумовими вадами. Церква відкриває безкоштовні їдальні для бідних, медпункти та аптеки, притулки та дитсадки для сиріт, організовує літні табори,

різноманітні оздоровчі заходи для дітей із малозабезпечених сімей, надає гуманітарну допомогу пенсіонерам та ветеранам війни, біженцям з АТО. Значна благодійницька робота спрямована на оздоровлення дітей, що проживають у забрудненій після аварії на ЧАЕС зоні. З посиленням міжнародної співпраці збільшуються обсяги допомоги, що надходить від зарубіжних релігійних громад. Визначальним є те, що така діяльність здійснюється релігійними організаціями на постійній основі та в дедалі відчутніших масштабах.

Церква сьогодні чітко усвідомлює свою відповідальність за встановлення миру в світі, тому одним із основних напрямів своєї діяльності визначає військове капеланство. Допомога духовних осіб військовим не є новим явищем. Були капелани в армії царської Росії, в австрійському і польському військах. За радянських часів не могло бути військових капеланів, через властивий тодішньому режиму атеїзм, вороже ставлення до релігії та духовних потреб людини.

На жаль, в наші дні деякі з керівників військових частин і офіцерів не дооцінюють значення військового капеланства. У Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» (з поправками від 26 грудня 1993 р.) у розділі 4 статті 21 йдеться про те, що «командування військових частин надає можливість військовослужбовцям брати участь у богослужінні і виконанні релігійних обов'язків». Однак представники Церкви висловлюють думку, що чинне законодавство не зовсім чітко враховує значення військового капеланства, адже військовий священик, не беручи ніколи в руки зброю, проповідує любов до Батьківщини, мужність і здатність до опору, підтримує моральний і душевний стан військовослужбовців, піклується про поранених, хоронить мертвих, виконує обов'язки військового психолога тощо. Тому справа військового капеланства має величезне значення в діяльності Церкви. Сучасне душпастирство вимагає постійної присутності капеланів, які не тільки розуміють життя військових, але й здатні допомагати їм втілювати кращі християнські ідеали в реальному житті. Душпастирство у війську вимагає координації об'єднання в єдину церковну структуру для кращої реалізації завдань, обміну думками, співробітництва, для пошуків нових шляхів допомоги військовим. Це питання особливо актуальне сьогодні, коли в Україні триває війна на Сході.

За апостольською конституцією «*Spiritualium militum curae*» Військовий Ординаріат (основний керівний орган капеланів) має свою юридичну та ієрархічну структуру, що дає змогу ефективно організувати та координувати діяльність військових капеланів. Ця конституція також дає Ординарієві змогу створювати окрему семінарію, в якій навчатимуться семінаристи, які хочуть присвятити себе цьому

душпастирству, залучати монахів до капеланства, заохочує місцевих єпископів допомагати військовому Ординарієві.

Наразі відносини Церкви і Збройних сил України формуються на двосторонніх угодах тих чи інших видів військ та певної Церкви. У Православних і Греко-Католицьких Церквах є відповідальні за духовну допомогу українським військовим, і варто зазначити, що до своїх обов'язків вони ставляться дуже сумлінно. Очевидно настав час серйозно замислитися, яких форм набере капеланство у Збройних силах України. Адже капеланська служба – це необхідний стандарт для Збройних сил – членів НАТО, куди прагне потрапити Україна.

Серед різноманітних суспільних відносин, з урахуванням особливостей історичного шляху і реалій сьогодення, вагоме місце завжди займали і продовжують займати державно-церковні відносини – один із видів суспільних відносин, що характеризує рівень, глибину, характер взаємозв'язку Церкви, інших релігійних організацій з державою, ступінь їх інтеграції чи дезінтеграції [8, с. 91].

Україна в результаті реформування суспільних відносин прагне інтегруватися в світову економіку як держава капіталістична, але водночас на рівні культури і суспільної думки не повинна відмовлятися від історично властивого їй пошуку більш людських і морально виправданих норм людського співжиття, тому по-новому стало визначатися місце релігії в державі та суспільстві. Одним із виявів цього стали такі стосунки між державою і Церквою, які раніше не мали прецеденту. Зміна суспільних відносин, викликана зміною суспільного ладу на початку 90-х років, охоплювала зміну відносин між державою і релігією. Ми стали свідками двох зустрічних процесів: релігізація політики і політизації релігії [9, с. 106]. Вони мають багато виявів – доступ духовенства до засобів масової інформації, реальне існування свободи совісті та віросповідання в Україні, участь державних діячів у освяченні духовних святинь тощо. Це істотно розширило можливості безпосередньої участі Церкви в духовному відродженні суспільства.

Саме тому винятково важливим є всебічне осмислення ролі релігійного чинника у досягненні певних соціальних цілей. На сучасному етапі в Україні правовий характер взаємин Церкви і держави є режимом відокремлення. Він визначається Декларацією про державний суверенітет, Конституцією України, Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації». У цих нормативних актах закладений принцип відокремлення церкви від держави, школи від церкви. Таке твердження не свідчить про рівність суб'єктів державно-церковних відносин. Водночас «відокремлення» в жодному разі не може означати повної ізоляції, адже на цьому етапі розвитку

суспільних відносин держава і церква є такими інституціями, які не можуть існувати незалежно.

Церква і держава є автономними одна від одної. Натомість, це не виключає співпраці між ними у суспільній сфері. Держава і церква мають низку спільних інтересів у соціальній і культурній сферах (наприклад, захист родини, громадянського миру та громадянської безпеки, подолання злочинності та наркоманії), які можуть узгоджувати між собою.

Україна є світською державою, в якій жодні релігійні канони чи догми не є джерелами права і жодні релігії не впливають на становлення та функціонування державних органів чи посадових осіб, на систему державної освіти. П. Рабінович слушно зазначав, що світський характер держави передбачає розмежування сфер впливу церкви і держави. Держава мусить чітко окреслити у законодавстві межі свого втручання (межі впливу, сприяння, протидії) у діяльності релігійних та атеїстичних організацій з огляду на загальнолюдські цінності та права людини [10, с. 45].

Принцип відокремлення школи від церкви передбачає світський характер державної системи освіти та означає, що остання незалежна від релігійних організацій і має науковий світський характер, а навчально-виховний процес – вільний від втручання з боку релігійних організацій. У питаннях здобуття освіти громадяни України мають рівні права незалежно від світогляду, переконань та віросповідань.

Держава не бере на себе релігійне виховання громадян. Але це не означає, що у навчально-виховному процесі не можуть бути елементи релігійної освіти учнів і студентів. За рішенням ради навчального закладу священнослужителі можуть брати участь у навчально-виховному процесі, сприяти інтелектуальному і культурному розвитку молоді.

Релігійні організації мають право відповідно до своїх внутрішніх настанов створювати для релігійної освіти дітей і дорослих навчальні заклади й групи.

Слід зазначити, що державна політика в Україні не завжди відповідає чинним правовим нормам. Слабкість державно-церковної політики продемонстрував Закон України «Про свободу совісті і релігійні організації».

Цим законом не забезпечена рівноправність релігійних організацій, конфесій як суб'єктів цивільно-правових, адміністративних, фінансових чи інших відносин. Немає чіткого правового регулювання відносин, зокрема держави і церкви, школи і церкви. Незадовільно регулюються питання правового статусу релігійних організацій.

Під впливом низки історичних, політичних, богословських і соціальних чинників в Україні поширюються різні віросповідання, релігійні напрями, конфесії, які мають значну підтримку населення і вплив на суспільство. Зважаючи на таку ситуацію, потрібно відмовитись від визнання будь-якої конфесії як офіційної, тобто такої, що має певні юридичні, фінансові чи інші переваги. Жодна релігія не може бути визнана як обов'язкова. Усі релігії, віросповідання та релігійні організації є рівними перед законом. Релігійна організація не повинна втручатися у діяльність інших релігійних організацій і в будь-якій формі проповідувати ворожнечу, нетерпимість до віруючих інших віросповідань [11, с. 98].

Для покращення поліконфесійної ситуації, яка виникла в державно-церковних відносинах, і здійснення безконфліктної політики держави щодо релігійних інститутів керівним державним органам необхідно, враховуючи сучасне релігійне становище, дотримуватися основних принципів свободи совісті. Держава зобов'язана розширити і якісно вдосконалити законодавчу базу, яка регулює відносини релігійних інституцій з державою.

Державі потрібно знайти і обґрунтувати основних партнерів для державно-конфесійного діалогу (зокрема й законодавчого). В Україні на таку роль можуть претендувати найчисельніші Православні Церкви, а також представники інших конфесій, які мають найбільшу підтримку населення. Водночас слід зважати і на інтереси малочисельних громад. Окрім того, необхідно здійснювати суворий контроль за діяльністю закордонних месіонерів: і тих, що займаються проповідництвом і поширенням нетрадиційних культів із різних нетрадиційних об'єднань, і релігійних центрів, які активно пропагують нехарактерні для України релігійні вірування, формують недовіру до традиційних духовних цінностей українського народу, чинять моральне та психологічне насилья над особистістю, принижують гідність дитини, намагаються виховати її як покійного виконанню чужої волі [12].

Натомість держава повинна всіляко підтримувати екуменічні процеси внутрішнього характеру, які передбачають взаємодію, співпрацю й об'єднання церков.

Висновки. В сучасному світі відбувається переосмислення й нове сприйняття основних людських цінностей, які є основою прав і свобод людини, її духовного суверенітету. До таких належать свобода релігії й віросповідання, що перебуває у взаємозв'язку зі світоглядними основами буття людини і є природним невідчужуваним правом кожної людини на вільний, узгоджений із власною совістю вибір духовних цінностей і світогляду.

Попри всю складність та неоднозначність процесів релігійно-церковного життя українське суспільство усвідомлює необхідність утвердження духовних цінностей і послідовного відстоювання цивілізованих підходів щодо релігійно-церковних потреб.

Аналіз процесів, які відбуваються в сучасному релігійному середовищі України, свідчить про: стрімке зростання кількості релігійних організацій; інтеграцію населення в різні спектри церковної діяльності; розширення соціальної сфери, де присутність церков та релігійних спільнот є дедалі більш відчутною; пом'якшення гостроти конфліктів між Церквами, зумовлене насамперед вдосконаленням механізмів вирішення суперечностей; активізацію екуменічного руху; серйозний вплив соціально-політичної ситуації на окремі аспекти суспільно-релігійного життя; активізацію державно-церковних відносин.

Сьогодні можна констатувати, що європейська цивілізація на шляху занепаду. Поширення бездуховності спостерігається у масовому розповсюдженні таких вад, як гомосексуалізм, руйнація християнської сім'ї, швидке зменшення кількості населення Європи, що може позначитися на моральності нашого суспільства.

Церкви повинні зосередити свої зусилля на відродженні моральних цінностей і духовності нашого суспільства. Духовні цінності повинні бути пріоритетом над матеріальними.

-
1. Гринів О. Національно-духовне відродження: історія і сучасні проблеми / О. Гринів. – Львів: Місіонер, 1999.
 2. Панас К. Історія Української Церкви / К. Панас. – Львів: НВП «Трансінтех», 1998. – 159 с.
 3. Дума З. Чим вимощена дорога до храму / З. Дума // Народне слово. – 1992. – 13 червня.
 4. Филинович Л. Поширення нових релігійних течій і рухів в Україні / Л. Филинович // Релігійна свобода: наук. щорічник. – Вип. 4. – К., 2000. – С. 94–97.
 5. Єленський В. Українське суспільство і секти / В. Єленський // Людина і світ. – 1998. – № 9. – С. 9–12.
 6. Гриневич В. Минуле залишити Богові. Унія та уніатизм в екуменічній перспективі / В. Гриневич. – Львів: Свічадо, 1998. – 255 с.
 7. Дудар Н. П. Нові релігійні течії: український контекст (огляд, документи, переклади) / Н. П. Дудар, Л. О. Филипович. – К.: Наук. думка, 2000. – 132 с.
 8. Релігієзнавчий словник / за ред. А. Колодного і Б. Ломовика. – К.: Четверта хвиля, 1998. – 392 с.
 9. Історія релігії в Україні. Праці XII Міжнародної наукової конференції (Львів, 20–24 травня 2004 року). – Львів: Логос, 2004. – Кн. II.

10. Рабінович П. В. Свобода віро визначення та проблеми її державного забезпечення в Україні / П. В. Рабінович // Права людини в Україні. – 1996. – № 15. – С. 43–48.

11. Коментар до Конституції України. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. – С. 98.

12. Закович М. Духовність та місце релігієзнавчої освіти в її формуванні / М. Закович // Релігійна свобода: наук. щорічник. – К., 2002. – Вип. 5. – С. 103–106.

Новиков В. В. История становления религиозно-церковной жизни украинского общества

Проанализировано историю развития религиозной ситуации в Украине. Отмечено, что за времена существования тоталитарного режима среди населения насаждались атеистические взгляды и молодое поколение воспитывалось безбожным.

Установлено, что духовное возрождение украинской нации началось с момента провозглашения независимости Украины и характеризовалось увеличением религиозных общин и легализацией греко-католической церкви. Обращено внимание на полеконфессиональную ситуацию в Украине и попытки со стороны конфессий достигнуть единства среди христианских церквей, однако положительного результата нет.

Отмечена необходимость исправления сложной экуменической ситуации в Украине с помощью милосердия, веротерпимости и справедливого отношения между католиками и христианами, а также усовершенствовать законодательство, которое регулирует отношения религиозных организаций с государством и осуществляет поддержку экуменической инициативы внутреннего характера.

Ключевые слова: *религиозная ситуация, духовное возрождение, религиозная община, свобода вероисповедания, полеконфессиональная ситуация, экуменическая ситуация, капеланство.*

Novikov V. V. The history of religious and church life of Ukrainian society

The article analyzes the history of the development of the religious situation in Ukraine. The religious life of Ukrainians is divided into 4 periods: pre-Christian, Christian, the period of confrontation between Christians state atheism and modern. It is noted that at the time of the totalitarian regime among the population was spread atheistic views and the younger generation was brought up in the spirit of godlessness. It is indicated that during the Communist regime there was a certain ambivalence in the attitude of the regime towards religion in General and the presence of two trends. On the one hand it was a fundamental position, which was characterized by the attitude to religion as a hostile ideology and on the other hand, the pragmatic tendency, which was based on the differentiation of religious organizations, depending on their degree of willingness to support the political activities of the authorities.

Spiritual revival of the Ukrainian nation began with the proclamation of Ukraine's independence, and was characterized by the increase of religious communities and the legalization of the Greek Catholic Church. There is the necessity to repair complex Ecumenical situation in Ukraine with the help of charity, toleration and fair treatment of Catholics and Orthodox.

The focus is on charitable activities of religious organizations, which are constantly implementing large-scale projects of spiritual and material care and assistance to the needy in nursing homes, orphans, opened soup kitchens, conduct recreational activities for children from low-income families, refugees from the ATO zone.

It is stressed the importance of improving legislation that regulates the relations of religious organizations with the state and the need to support Ecumenical initiatives at home.

Key words: *religious situation, spiritual revival, religious community, religious freedom, multid denominational situation, Ecumenical situation, chaplaincy.*

Стаття надійшла 24 березня 2015 р.

УДК 34(094):340.13

В. М. Пастернак

ХРИСТИЯНСЬКІ ЗАСАДИ СУДОЧИНСТВА ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАЛУЗЯХ ПРАВА

Розглянуто теоретико-правове обґрунтування ціннісної природи принципів християнських засад судочинства. Аргументовано твердження, що християнська парадигма є не тільки основою створення норм позитивного права, а й підставою їх застосування. Наведено класифікацію християнських засад, що закріплені у процесуальних кодексах України. Визначено, що християнські засади позитивного права становлять систему, яка містить такі універсальні засади: справедливість; верховенство права; рівність; законність; свобода; правосуддя; визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності найвищою соціальною цінністю; непорушність прав і свобод людини; презумпція невинуватості; непорушність права власності тощо.

Ключові слова: *християнство, судочинство, процесуальна галузь права, принципи права.*

Постановка проблеми. Чільне місце в ієрархії джерел релігійно-правових систем належить положенням, які викладені у священних книгах релігії, на доктринах якої ґрунтується ця система. Не виняток і християнство. Особливе значення для кожного християнського